

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش استان و ارائه مدلی جهت توسعه آن

دکتر علی تقی پور ظهیر^۱

دکتر فرشیده ضامنی^۲

چکیده

روند جهانی شدن چالش‌های جدیدی را برای نظام آموزش و پرورش پدید آورده است که تغییر کارکرد آموزش و پرورش را طلب می‌کند. مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد همگام با تغییرات شگرفت اجتماعی، اقتصادی، تکنولوژی، بویژه تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات و جهانی شدن آموزش و پرورش، نظام آموزش و پرورش کشور توسعه را نشان داده و به عنوان راهنمایی برای اقدام قرار گیرد. از این رو، هدف تحقیق حاضر تعیین ریشه‌های توسعه نیافتگی نظام آموزش کشور و ارائه چنان چارچوب و مدلی است که در صورت اقدام به آن بتواند آموزش و پرورش کشور را در مسیری که لازمه توسعه است قرار دهد. برای این منظور بر اساس مبانی نظری و مطالعات مقایسه‌ای و بررسی‌های انجام شده شاخص‌های اصلی توسعه نیافتگی نظام آموزش و پرورش در هفت مؤلفه شامل توسعه برنامه‌ریزی و سیاستگذاری، توسعه جهانی، توسعه اقتصادی، کیفی، فرهنگی، اجتماعی و توسعه سیاسی شناسایی گردید.

برای آزمون مؤلفه‌ها و پاسخگویی به سئوالات تحقیق، پرسشنامه‌ای حاوی ۱۴۴ سؤال تهیه و پس از اطمینان از روایی و اعتبار آن برای اعضای نمونه شامل رؤسای آموزش و پرورش و رؤسای دانشگاه‌های آزاد و معاونان آنها (۳۸۶ نفر) در کشور فرستاده شد و اطلاعات لازم از پرسشنامه عودت داده شده جمع‌آوری گردید. این داده‌ها با استفاده از روشهای آمار توصیفی و استنباطی چون تحلیل واریانس، ANOVA و آزمون F و تحلیل عامل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در ارزشهای علمی، پژوهشی، تکنولوژی، آموزش و پرورش، گسترش

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

^۲ دانش آموخته‌ی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...
ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوریها، سرمایه‌گذاری در ارزشهای علمی، پژوهشی،
تکنولوژی، آموزش و بهداشت و توجه به کیفیت آموزش، تمرکززدایی از نظام آموزش و
پرورش و تولید فرهنگ و ارزشها متناسب با نیاز توسعه می‌باشد.

واژگان کلیدی

توسعه نیافتگی، توسعه، شاخص، کیفیت

مقدمه

امروزه دغدغه اصلی بسیاری از اندیشمندان و محققان حوزه‌های مختلف علمی کشور توسعه است. دغدغه و پرسیمانی که در گفتمان نخبگان ایرانی عمری لااقل یک و نیم قرن دارد، مواجه با مغرب زمین در عصر قاجار سرآغاز چنین پرسشی است. اولین پرسشی که درمقایسه احوال مشرق زمین و اروپائیان به ذهن می‌رسد. این است که چگونه اروپا به چنین ترقی شایانی دست یافته حال آنکه اقوام آسیایی که مهد تمدن بوده‌اند. عقب‌مانده‌اند ریشه این عقب‌ماندگی در کجاست؟

به زعم شادروان عظیمی درخت توسعه بر ریشه‌ای کارآمد یعنی فرهنگ مناسب استوار است و شاید از این رهگذر بتوان بر رابطه وسیع و عمیق آموزش و توسعه تأکید نمود. نهادی که این فرهنگ مناسب توسعه را در جامعه بارور می‌سازد همانا آموزش و پرورش است. (هوشمند، ۱۳۸۲) جهان فرایچیده و مدیریت آموزش و پرورش جهان رشد یافته است. جهان فرایچیده و مدیریت آموزش و پرورش جهان رشد یافته است، ولی نظام آموزش و پرورش ما با آن فاصله دارد. جهانی شدن چالشهایی چون به کارگیری فناوری نوین در آموزش، ضرورت تربیت شهروندانی با صلاحیت‌های کاملاً متفاوت آموزش مهارت‌های جدید زندگی، تأمین و تربیت معلمان حرفه‌ای و کیفی، تربیت مدیرانی متخصص و

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

انعطاف‌پذیر، ضرورت ایجاد تغییرات اساسی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کیفی، تربیت مدیرانی متخصص و انعطاف‌پذیر، ضرورت ایجاد تغییرات اساسی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کشور به منظور پاسخگویی به بازار جهانی، طرد بزرگسالان فاقد مهارت‌های زندگی در قرن حاضر و ... (سند ملی آموزش و پرورش، ۱۳۸۳). با دقت در وضعیت فعلی نظام آموزش و پرورش این نظام لایحه نوسازی می‌خواهد، باید بذری برخی تغییرات را پاشید که اثرات آن تدریجی و عمیق خواهد بود. آموزش و پرورش باید لباس جدیدی بر تن کرده و انسان‌های پاسخگو تربیت کند. (قورچیان به نقل از حیدری، ۱۳۸۱) بنابراین باید بر کیفیت آموزش و پرورش پرداخته شود.

واقعیت اینکه در کشور ایران آموزش کنونی، حتی در سطح دانشگاهی و پیش‌دانشگاهی کارآیی لازم را ندارد. عدم توجه به شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و سیاسی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و شاخص‌های جهانی مرتبط با توسعه آموزش و بی‌توجهی به آموزش همگانی، برابری جنسیتی در آموزش، سوادآموزی و کارآیی درونی آموزش و پرورش و بحث توسعه انسانی و در کنار آن (محتوای درسی مبتنی بر مفاهیم نظری و تقویت حافظه، روش‌های تدریس تکراری و خسته‌کننده، برنامه‌ریزی متمرکز و غیرمشارکتی بی‌توجهی به چشم‌اندازهای گوناگون IT و ICT در آموزش و پرورش، بی‌توجهی به آموزش فنی و حرفه‌ای و عدم توجه به روش کشف و بصیرت، جستجوگری، پژوهش، خلاقیت، آینده‌پژوهی، خودکنترلی، خودانگیزی، خودارزیابی، خود تنظیم‌کنندگی و نگرش فراشناختی در یادگیری همگی از عوامل توسعه نیافتگی هستند و مستلزم بازنگری، تحولات عصر کنونی نیازها و انتظارات جدیدی را از آموزش و پرورش رقم زده است آموزش و پرورش ناگزیر است کارکردهای نوینی را در جهت توسعه و متناسب با روح زمانه برای خود برگزیند. به همین دلیل شناسایی

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش از مهمترین مسائلی است که باید به آن پرداخته شود.

متناسب با این هدف سؤالات تحقیق به شرح زیر طرح شده است:

۱- ریشه‌های توسعه نیافتگی و شاخص‌های اصلی توسعه در نظام آموزش و پرورش کدامند؟

۲- چه مدلی را می‌توان جهت توسعه نظام آموزش و پرورش ارائه داد؟

۳- اعتبار مدل مطرح شده نزد متخصصان چگونه است؟

ارزیابی عالمانه نیم قرن برنامه‌ریزی توسعه در ایران نمایانگر است که در برخی از اهداف برنامه‌های توسعه آموزش و پرورش ملاکهای تدوین هدف رعایت نشده است، برخی اهداف کلی و غیرقابل سنجش بوده‌اند. هماهنگی لازم بین اهداف، سیاستها و خطمشی‌ها و مشکلات آموزش و پرورش برقرار نبوده است و ابزار و مسائل و مشکلات آموزش و پرورش در هر دوره از برنامه‌ریزی نشان می‌دهد که برخی مسائل که در دوران تهیه اولین برنامه توسعه آموزش و پرورش در سال ۱۳۲۷ وجود داشته است با گذشت ۵۰ سال همچنان به قوت خود باقی است. (عبداللهی، ۱۳۷۹)

در آسیب‌شناسی به عمل آمده از آموزش و پرورش ایران مسائل استراتژیک در آموزش و پرورش به قرار زیر است:

- برابری فرصت‌های آموزشی و عدالت اجتماعی
- نقش بخش خصوصی در آموزش و پرورش (سیاستگذاری-اجرا و ارزشیابی)
- ارتباط آموزش و پرورش، تمرکز زدایی از نظام آموزش و پرورش
- فناوری اطلاعات و ارتباطات و آثار آن در آموزش و پرورش
- پایگاه و منزلت اجتماعی معلمان
- طول مدت تحصیلات اجباری
- آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

- آموزش‌های پیش‌دبستانی و ... (سند ملی، ۱۳۸۳)

فیوضات (۱۳۷۶) دلایل توسعه نایفتگی در آموزش و پرورش را به دو دسته تقسیم کرده است:

الف) محدودیتهای درون‌زا که شامل دانش و تکنولوژی آموزش و پرورش و ساخت نظام آموزش و پرورش می‌باشد.

ب) محدودیتهای برون‌زا که مربوط به محیط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی است که سیستم آموزش و پرورش را در بر گرفته است.

آسیب‌هایی که نظام آموزش و پرورش در زمینه اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، جهانی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، معلم و دانش‌آموز، محتوای آموزشی و برنامه درسی، مدیریت و ساختار و تشکیلات با آن مواجه است به طور فشرده عبارتند از:

در زمینه اقتصادی، ناکارآمدی نظام تأمین و تخصیص و توزیع منابع مالی و انسانی، پایین بودن نسبت اعتبارات دولت برای آموزش و پرورش نسبت تولید ناخالص ملی، وابستگی شدید اقتصاد کشور به صدور تک کالا (نفت)، عدم استفاده بهینه از منابع اختصاص یافته به آموزش و پرورش به دلیل مدیریت غیرعلمی و غیرصلاحیتمند و ائتلاف سرمایه (امانی، ۱۳۸۳). قابل ذکر است که آموزش و پرورش به دلیل نقش قابل ملاحظه‌ای که در تغییر زندگی افراد دارد به عنوان بخش مهمی از سیاست توسعه در همه کشورها شناخته شده است و بر ضرورت سرمایه‌گذاری در آموزش و پرورش و تخصیص منابع بیشتر به آن تأکید شده است.

در حالی که میزان سرمایه‌گذاری سرانه در همچنین درصد از تولید ناخالص داخلی برای تمام مراحل آموزشی در کشورهای در حال توسعه بسیار کمتر از کشورهای غنی است. (گزارش توسعه انسانی، ۲۰۰۳). در ایران عدم سرمایه‌گذاری و همچنین عدم صراحت و تطبیق نیازهای مالی و پیش‌بینی

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

چگونگی هزینه شدن اعتبارات تأسیس یافته از عمده‌ترین چالش‌هاست. (جان افزایی به نقل از رضایی، ۱۳۸۱)

آسیب‌هایی که نظام آموزش و پرورش در زمینه فرهنگی و اجتماعی با آن رو به روست ناشی از عدم سیاست‌گذاری صحیح در زمینه توسعه فرهنگی است. سریع‌القلم نیز مهمترین دلیل تداوم توسعه نیافتگی در ایران را مسائل فرهنگی می‌داند و معتقد است فرهنگ عمومی و نظام آموزشی ما رشد مهمی در عرصه فردی نداشته است. (سریع‌القلم به نقل از هوشمند، ۱۳۸۲)

آسیب‌های دیگر در زمینه فرهنگی و اجتماعی عبارتند از: عدم توجه جدی به آموزش و پرورش و بازنگری اصلاح آن، ناتوانی در تولید فرهنگ و ارزشهای متناسب با نیاز توسعه، گرایش به فردگرایی و فقدان روحیه کار جمعی، ضعف هویت ملی، تأکید بر سنتها و رسوم و محافظه‌کاری و مقاومت در برابر تغییر، ناکارایی در عرصه اشتغال، گسترش مدرک‌گرایی (سلسبیلی، ۱۳۸۲)

در عرصه سیاسی، گسیختگی نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و فقدان نهاد راهبردی و سیاست‌گذاری در آموزش و پرورش (عبادی به نقل از رضایی، ۱۳۸۱) فقدان توجه به شایسته‌سالاری و مردم‌سالاری در سیاست‌گذاریها بی‌ثباتی مدیریت که نتیجه آن دشوار شدن برنامه‌ریزی و اختلال در تحقق اهداف آموزش و پرورش می‌باشد بی‌توجهی به ماهیت سیاسی آموزش و پرورش و تأثیر قاطع مسائل سیاسی در تحقق اهداف آموزش و پرورش از عمده‌ترین آسیب‌ها می‌باشد. (نفیسی، ۱۳۷۹)

در روند جهانی شدن نظام آموزش و پرورش تقریباً در اکثر کشورهای دنیا در حال وقوع است. یعنی آموزش و پرورش بین‌المللی شده است. بنابراین تصور جزیره‌ای مستقل بودن در دنیای امروز تصویری ناممکن است در حالی که دانش‌آموزان ایرانی از فرآیندهای در حال جریان منقطع هستند. (نظری، ۱۳۸۲)

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

بررسی‌ها نشان می‌دهند که معلم مهمترین عنصر در نظام آموزش و پرورش است با وجود اهمیت کیفیت معلم عجیب است که این مقوله در میان موضوعات آموزشی کمتر از همه شناخته شده است. (اینگرسول^۱، ۱۹۹۹) اهم آسیبها در این زمینه عبارتند از: عدم مشارکت و عدم استفاده از نقطه نظرات معلمان در بهبود و اصلاح شیوه‌های آموزشی، نداشتن سیاستهای اصولی برای حفظ، نگهداشت و ارتقای کیفی و شغلی معلمان، فقدان نظام و شبکه‌ای که از آنان حمایت کند، (سلسبیلی، ۱۳۸۲) همچنین کاهش منزلت و اعتبار اجتماعی حرفه معلمی ناشی از تنگناهای معیشتی که موجب جذب نشدن نیروهای کیفی از یک سو و عدم استفاده بهینه از ظرفیت‌های موجود از سویی دیگر خواهد شد و تأثیر مخرب بر کیفیت آموزش خواهد گذاشت. (شایگان، ۱۳۸۴)

غیرفعال بودن دانش‌آموز در فرآیند یادگیری، وجود رابطه کم بین محتوای آموزش و نیازهای زندگی، عدم توجه به قدرت انتخاب و تصمیم‌گیر شدن دانش‌آموز به خصوص در دوره متوسطه، استفاده از روشهای یکسویه و بی‌توجهی به مشارکت دانش‌آموزان، ضعف انگیزه درونی در دانش‌آموزان نسبت به تحصیل از جمله آسیبهای مرتبط با دانش‌آموز است. (سلسبیلی، ۱۳۸۲)

در برنامه درسی و محتوا آسیب‌ها عبارتند از: نظام برنامه درسی موضوع‌مدار، برنامه درسی یکسان و بدون توجه به تفاوت‌های فردی، نداشتن نظریه و دکترین مشخص و فرادیدگاه مناسب در حوزه برنامه درسی بر اساس مبانی تخصصی و علمی و منطقی آن، روزآمد نبودن محتوا و مطالب، عدم رعایت استانداردهای بین‌المللی در طراحی و مهندسی برنامه درسی، عدم توجه به مولفه آینده (قورچیان، ۱۳۷۹)

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

کاستی‌های بخش مدیریت عبارتند از: عدم درک مدیریت علمی برای حل مسائل و مشکلات آموزشی و سبک‌های مدیریت و رهبری آمرانه، تمرکز و دیوان‌سالاری شدید در بخش مدیریت، شفاف نبودن مسیر ارتقاء شغلی در مناصب مدیریت بر حسب شایستگی، انتصاب‌های نابجا و رابطه‌مدار که ضربات اساسی به ساختار آموزش و پرورش وارد می‌کند. (حقیقت‌دوست، ۱۳۸۱)

از اساسی‌ترین ضعف‌های ساختاری نظام آموزشی کشور ما ناکارآمد بودن آن است خروجی سیستم افزایش کمی پیدا می‌کند اما بازخورد کیفی مطلوبی در میان نیست از حیث کارکرد (کمیت و کیفیت اشتغال) انبوهی از فارغ‌التحصیلان بی‌کار می‌مانند (فراستخواه، ۱۳۷۸) در حال حاضر ساختار و تشکیلات بویژه در حوزه ستادی و اجرایی دارای اشکالات عمده و آسیب‌زایی است، بسیاری از نوآوری‌های سازمانی در عرصه ساختار و تشکیلات آموزش و پرورش نظیر شوراهای در سطوح مختلف و رویکرد مدرسه محوری هنوز به واقع فاصله شعار تا عمل را نپیموده است. هنوز رویکرد آموزش و پرورش مشارکت‌جو به دلیل نگرش‌های انحصارطلبانه در نظام آموزشی ما امکان تحقق بدست نیاورده است. ریشه این مشکلات عمدتاً در ساختار نظام اقتدارگرایی آموزش نهفته است. (گرانپایه، ۱۳۸۰)

بخش آموزش فنی و حرفه‌ای هم به لحاظ مشکلات ساختاری و نیز در کنار آن منسجم نبودن مدیریت، ضعف و کمبود منابع مالی و اعتباری و فقدان طرح و برنامه مدون راهبردی نتوانسته خود را با تحولات همگام سازد از سوی دیگر به دلیل ضعف امکانات فیزیکی و تجهیزات مورد نیاز آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، روزآمد نبودن سطح آموزش‌های فنی و مهارت‌های عملی و غیرضروری بودن بسیاری از دروس عمومی و محتوای آنها که اهداف اصلی و مهم را تحت‌الشعاع قرار داده و ارائه آنها نه تنها شهروند مفید تربیت نمی‌کند بلکه مانع آموزش مطلوب است. (نویدی به نقل از رضایی، ۱۳۸۱)

مجموعه عوامل برشمرده از جمله دلایل توسعه نیافتگی نظام آموزش و پرورش کشور می‌باشند که مستلزم بازنگری‌ها هستند. علاوه بر مطالعات نظری انجام شده در ارتباط با توسعه نیافتگی نظام آموزش و پرورش و مستندات ارائه شده مطالعات تطبیقی نیز در این زمینه انجام شده است و محقق به بررسی شاخص‌های توسعه‌ی آموزشی مطرح شده توسط یونسکو (کارآیی درونی، میزان ارتقاء به کلاس پنجم، انتقال به آموزش متوسطه، ثبت‌نام در آموزش فنی و حرفه‌ای، نرخ باسوادی و بی‌سوادی بزرگسالان و جوانان، ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی، ابتدائی، متوسطه و عالی، شاخص برابری جنسیتی در این سطوح، کیفیت آموزش در آموزش ابتدائی و ...) پرداخته و موقعیت کشور ایران را در شاخص‌های مذکور با ۳۲ کشور از مناطق مختلف جهان اعم از توسعه یافته، در حال توسعه و توسعه نیافته که شامل بحرین، مصر، کویت، عمان، قطر، رومانیف ترکیه، آذربایجان، ازبکستان، استرالیا، چین، ژاپن، مالزی، نیوزیلند، کرده، برزیل، شیلی، کوبا، کانادا، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، ایتالیا، ایالات متحده، هند، ایران، پاکستان، سریلانکا، نیجر، سنگال و آفریقای جنوبی می‌باشد در یک دوره‌ی زمانی مشخص مورد بررسی، مقایسه و تحلیل قرار داده است.

اطلاعات حاصل از مقایسه در سال ۲۰۰۴-۲۰۰۰ حاکی است که کشور ایران در بسیاری از شاخص‌ها از جمله ترک تحصیل، ارتقاء به پایه پنجم، نرخ تکرار، نرخ باسوادی بزرگسالان و جوانان، آموزش همگان، کیفیت آموزش، ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی، فنی و حرفه‌ای، برابری جنسیتی، شاخص توسعه انسانی در میان کشورهای منتخب، از جایگاه مطلوبی برخوردار نیست و در اکثر این شاخص‌ها فقط از کشورهای حوزه خلیج فارس از جمله قطر، عمان، بحرین، ترکیه و کویت نیز عقب‌تر است.

در این بخش جهت رعایت اختصار، فقط آمار و مستندات مربوط به اهداف توسعه هزاره (آموزش همگانی، برابری جنسیتی، سوادآموزی، ثبت‌نام در

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...
آموزش پیش‌دبستانی) و شاخص ثبت‌نام در آموزش فنی و حرفه‌ای و شاخص توسعه‌ی انسانی آورده شده است.

یونسکو آموزش با کیفیت را حق اساسی هر انسانی معرفی کرده و از آن حمایت می‌کند و معتقد است آموزشی که بر پایه محدودیت، تبعیض و بی‌عدالتی باشد نمی‌تواند آموزش با کیفیت باشد با این وجود دسترسی به آموزش پایه با کیفیت در بسیاری از کشورهای آسیایی ناکافی است.

تلاش برای تقویت آموزش پایه با کیفیت هدف سیاست آموزش برای همه را به آموزش کیفی برای همه تغییر داد (کومینگز^۱، ۱۹۸۸، لچم^۲ و هانا^۳، ۲۰۰۱). همچنین جلسه آموزش جهانی هدف حذف نابرابری جنسیتی را در آموزش ابتدائی و متوسطه تا سال ۲۰۰۵ تنظیم نمود و تضمین نمود که همه کودکان به آموزش ابتدائی با کیفیت خوب تا سال ۲۰۱۵ دسترسی خواهند داشت. (یونسکو^۴، ۲۰۰۳). در کشور ایران میزان ثبت‌نام در آموزش ابتدائی در ۱۹۹۸ برابر ۸۱/۴ درصد با $GPI=۰/۹۷$ بوده که در سال ۲۰۰۱ به ۷۶/۵ درصد رسیده است که افزایش را نشان می‌دهد میانگین این شاخص در سال ۲۰۰۱ در منطقه جنوب غرب آسیا ۷۹/۰ با $GPI=۰/۸۹$ بوده است که در مقایسه با سایر مناطق جهان از منطقه صحرای آفریقا $۶۲/۸$ با $GPI=۰/۸۶$ بالاتر و از سایر مناطق دنیا پایین‌تر بوده است. مقدار این شاخص در کشورهای توسعه یافته در طی همین سال برابر ۶/۹۵ با $GPI=۱/۰۰$ بوده است. در ایران در سال ۱۹۹۸ کل کودکان بیرون از مدرسه ۱/۶۸۲/۲ میلیون نفر بوده که بیشتر آن دختران بوده‌اند و در سال ۲۰۰۱ به ۱/۰۹۷/۲ میلیون نفر رسیده است که نشان‌دهنده نرخ جذب بیشتر است اما کافی نیست. بنابراین دستیابی به هدف آموزش ابتدائی جهانی تا سال ۲۰۱۵ ناکافی

¹ cummings

² latchem

³ hanna

⁴ unesco

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

است. جهت دستیابی به این هدف و نزدیک شدن به معیار جوامع توسعه یافته بازنگری، برنامه‌ریزی و تلاش بیشتر ضروری است. (گزارش جهانی آموزش همگانی، ۲۰۰۸)

گزارشات نشان می‌دهد، تمامی کشورهای موفق در پی آن بوده‌اند که از زمان پی‌ریزی فرآیندهای توسعه میزان ثبت‌نام کودکان به خصوص و دختران را در مدارس بالا ببرند. (گزارش توسعه انسانی، ۲۰۰۳) با تمام این تفاسیر جنسیت و نابرابری ثبت‌نام و عملکرد علیه زنان و دختران همچنان شایع است. شاخص برابری جنسیتی در آموزش ابتدائی در جنوب و غرب آسیا در سال ۲۰۰۳ برابر ۶۳ درصد است و در ایران طبق آخرین آمار موجود مقدار این شاخص در سال ۷۸ برابر ۰/۹۷ بوده است.

همچنین در ایران مشکل بی‌سوادی بزرگسالان یکی از مسائلی است که پی در پی در تمامی برنامه‌های توسعه آموزش و پرورش گزارش شده ولی همچنان که گفته شد این مشکل اساسی که در بعضی از کشورهای جهان کاملاً مرتفع شده است در کشور ما هنوز هم مهم‌ترین مشکل نظام آموزش و پرورش به حساب می‌آید. (نفیسی، ۱۳۷۹).

میزان سواد جمعیت ۱۵ تا ۲۴ ساله شاخصی برای پیشرفت به سمت اهداف آموزش همگانی و اهداف توسعه هزاره است. آخرین برآورد موجود (۲۰۰۰-۲۰۰۴) مشخص کرده که حدود ۱۳۷ میلیون جوان بی‌سواد در دنیا وجود دارد. در کشورهای در حال توسعه نرخ بی‌سوادی جوانان به ترتیب از ۲ درصد در جنوب آسیا و اقیانوسیه به ۲۸ درصد در جنوب و غرب آسیا می‌رسد. نابرابری جنسیتی در نرخ سواد جوانان عمدتاً کمتر از سواد بزرگسالان است. (گزارش جهانی آموزش همگانی، ۲۰۰۵)، شاخص درصد جمعیت با سواد گروه سنی ۱۵-۲۴ سال ایران در سال ۷۰،۵۸،۸۴ درصد بوده است در سال ۷۸ این

ریشه‌های توسعه، نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

درصد به ۹۵/۰۹ رسیده و در طی این سالها از نرخ بی‌سوادی در زنان ۱۵ درصد و در مردان ۷ درصد کاسته شده است. (مرکز آمار ایران)

نرخ باسوادی بزرگسالان ایران در سال ۱۹۹۰ برابر ۶۳/۲ درصد بوده که در سال ۲۰۰۴-۲۰۰۰ به ۷۶/۹ درصد رسیده که حدود ۱۳ درصد رشد داشته و نکته قابل توجه اینکه در تمام این سالها میزان باسوادی مردان بیشتر از زنان بوده است. ولی میزان رشد سواد زنان در فاصله ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ بیشتر از مردان بوده است.

تعداد کل بیسوادان بزرگسال ایران در ۱۹۹۰ برابر ۱۱۵۰۶ نفر بوده که ۶۱ درصد آن را زنان تشکیل می‌دادند و گزارش سال ۲۰۰۴-۲۰۰۰ حاکی است که این تعداد در کشور به ۱۰/۵۴۳/۰۰۰ نفر رسیده که ۶۴ درصد آن زنان بوده‌اند. میانگین این شاخص در منطقه ۰/۶۲ که فقط از میانگین منطقه صحرای آفریقا (۵۸/۳) بالاتر و از میانگین سایر مناطق دنیا پایین‌تر است. (گزارش جهانی آموزش همگانی، ۲۰۰۵)

ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی شاخص دیگر توسعه است، که کشور ما در این شاخص پیشرفت چشمگیری نداشته است. تحقیق ۱۵ ساله IEA^۱ در ده کشور پردرآمد متوسط نشان داد که آموزش پیش‌دبستانی در توسعه شناختی کودکان اثر قابل توجهی دارد. (ویکارت^۲، اولمستد^۳، مونتیه^۴، ۲۰۰۳). آخرین گزارشات حاکی است که نرخ ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی در کشور ما در سال ۱۹۹۸ برابر ۱۳/۳ با $GPI=1/0.5$ بوده که در سال ۲۰۰۱ به ۲۱ درصد با $GPI=1/1.0$ رسیده که تقریباً ۱۰ درصد رشد داشته است اگر چه نرخ ثبت‌نام این مقطع از سال ۲۰۰۱-۱۹۹۸ سیر صعودی داشته است ولی سرعت پیشرفت کم

^۱انجمن بین‌المللی برای سنجش دسترسی به آموزش

^۲ weikart

^۳ olmsted

^۴ montie

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

بوده، در جنوب و غرب آسیا که ایران هم جزو آن است پیشرفت قابل ملاحظه نبوده است. میانگین این شاخص در سال ۲۰۰۱ در جهان برابر ۴۸/۶ درصد با $GPI=۱/۰۲$ بوده و در کشورهای توسعه یافته ۸۱/۹ درصد با $GPI=۱/۰۱$ و میانگین جنوب و غرب آسیا ۲۶/۴ درصد با $GPI=۱/۰۴$ بوده است. (گزارش جهانی آموزش همگانی، ۲۰۰۵). نتایج حاصل از آمار ارائه شده، لزوم توجه به آموزش پیش دبستانی را در کشور به عنوان یکی از مهمترین شاخص‌های توسعه گوشزد می‌کند. شاخص دیگر جوامع توسعه یافته، ثبت‌نام در آموزش فنی و حرفه‌ای است، در ایران از جمعیت دانش‌آموزی متوسطه ۱۲/۲۸۹ میلیون نفری سال ۲۰۰۱ فقط ۷۳۶ هزار نفر که ۳۷ درصد آن دختر بوده‌اند در آموزش فنی و حرفه‌ای ثبت‌نام نموده‌اند. نتایج حاصل از مقایسه حاکی است شاخص ثبت نام در متوسطه عمومی در ایران در سال ۲۰۰۱ برابر ۷۶/۹ درصد بوده است که از میانگین منطقه و جهان بالاتر ولی در مقایسه با کشورهای توسعه یافته (۱۰۵/۹) فاصله بسیار زیادی دارد. (یونسکو، ۲۰۰۴). مقایسه تعداد جمعیت دانش‌آموزی کشورهای توسعه یافته در سال ۲۰۰۱ و میزان ثبت‌نام در آموزش فنی و حرفه‌ای نشان می‌دهد که نرخ ثبت‌نام در آموزش فنی و حرفه‌ای این کشورها بطور متوسط حدود $\frac{1}{6}$ میزان ثبت نام در آموزش متوسطه عمومی است و تقریباً نیمی از ثبت‌نام کنندگان دختر هستند ولی در کشور ما نرخ ثبت‌نام در فنی و حرفه‌ای تقریباً حدود $\frac{1}{13}$ آموزش عمومی که ۳۷ درصد آن دختر می‌باشند. نرخ پایین ثبت‌نام در آموزش فنی و حرفه‌ای کشور ۷۳۶ هزار نفر از حدود ۱۲ میلیون جمعیت دانش‌آموزی حکایت از عدم توجه مسئولان و برنامه‌ریزان نسبت به نقش و اهمیت آموزش فنی و حرفه‌ای در ایجاد اشتغال جوانان و عدم توجه به تدوین محتوای مناسب با امکانات اقتضائات مناطق مختلف، ضعف مدیریت و ضعف کمبود منابع مالی و اعتباری و فقدان طرح و برنامه‌ی مدون راهبردی، ضعف

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

امکانات فیزیکی و تجهیزات مورد نیاز این نوع آموزش‌ها دارد که سیاست‌گذاران باید چاره‌اندیشی کنند. (قانع بصیری)

از شاخص‌های دیگر شاخص توسعه انسانی است که مقدار این شاخص در ایران در سال ۲۰۰۳ از میانگین منطقه (۰/۶۲۸) بالاتر و در مقایسه با میانگین جهان (۰/۷۴۱) در مقام پایین‌تری قرار دارد و هم چنین فاصله ایران از کشورهای توسعه یافته ۰/۹۱۱ بسیار زیاد است.

در طبقه‌بندی کشورهای شاخص توسعه انسانی در ایران (۰/۷۳۶) و رتبه آن در دنیا ۹۹ می‌باشد بنابراین در ردیف کشورهای متوسط قرار دارد. (گزارش توسعه انسانی، ۲۰۰۵)

پس از مطالعه ادبیات تحقیق، مبانی نظری و مطالعات مقایسه‌ای، ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش در ۷ مؤلفه مشخص و متناسب با آن شاخص‌های توسعه‌ی آموزش و پرورش در زمینه‌های کیفی، کمی، فرهنگی و اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، جهانی و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری معین گشته است.

روش

در تحقیق حاضر از دو دسته شاخص کم و کیفی استفاده شده است بنابراین در بحث پیمایشی استفاده شده است. درمورد مبانی نظری جامعه آماری این تحقیق، متون و اسناد و گزارش‌های متعدد داخلی و خارجی و در بحث نظرسنجی جامعه‌ی آماری شامل تمامی رؤسای آموزش و پرورش و رؤسای دانشگاه‌های آزاد و معاونان آنان در سطح کشور بوده است. حجم نمونه این تحقیق با استفاده از فرمول $n = \frac{z^2 \times p(1-p)}{d^2}$ برابر ۳۸۶ نفر می‌باشد. شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی بوده و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه و

داده‌های به دست آمده با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی چون تحلیل واریانس، ANOVA، آزمون F و تحلیل عاملی با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل واقع شده است.

یافته‌ها

اهم یافته‌های تحقیق با توجه به سؤالات به شرح زیر است:

سؤال اول: ریشه‌های توسعه نیافتگی و شاخص‌های اصلی توسعه در نظام آموزش و پرورش کدامند؟

پس از مطالعه مبانی نظری، پیشینه و ادبیات تحقیق و مطالعات داخلی و خارجی، ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش در ۷ مؤلفه شناسایی شده‌اند که عبارتند از: (کیفی، کمی، فرهنگی-اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، جهانی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری) سپس بر مبنای این ریشه‌های شاخص‌های توسعه در نظام آموزش و پرورش در مؤلفه‌های مذکور معین گشته است.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های توسعه محاسبه شده در ۷ مؤلفه به تفکیک عبارتند از: در مؤلفه اول، میانگین کلی محاسبه شده برای شاخص‌های توسعه کیفی ۴/۵۵ از ۵ و بیشترین میانگین مربوط به طراحی و تدوین برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی با کیفیت برای مدرسان و معلمان جهت شناسایی تحولات فناوریها به منظور توسعه دانش و تحول نگرش آنان نسبت به فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی، در بخش کمی، میانگین کلی شاخصهای توسعه دانش و تحول نگرش آنان نسبت به فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی، در بخش کمی، میانگین کلی شاخص‌های توسعه ۴/۵۴ و بیشترین میانگین مربوط به افزایش کارایی درونی آموزش و پرورش (کاهش نرخ تکرار، تراکم در کلاس درس، نسبت دانش آموز به معلم و ترک تحصیل)، در بخش فرهنگی و اجتماعی میانگین کلی

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

شاخص‌های توسعه ۴/۵۳ و بیشترین میانگین مربوط به، توجه جدی به آموزش و پرورش و بازنگری و اصلاح آن، در بخش سیاسی میانگین کلی شاخص‌های توسعه ۴/۴۴ و بیشترین میانگین کلی شاخص‌های توسعه ۴/۵۳ و بیشترین میانگین مربوط به تأکید و تکیه بر بهره‌وری حاصل از سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی به جای تکیه بر درآمدهای نفتی، در بخش جهانی میانگین کلی شاخص‌های توسعه محاسبه شده ۴/۵۱ و بیشترین میانگین مربوط به مدیریت بر فرصت‌های جهانی شدن همراه با حفظ هویت ملی و بومی توسط آموزش و پرورش در بخش برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری میانگین کلی ۴/۳۸ و بیشترین میانگین مربوط به نیازسنجی در آموزش با توجه به تحولات جهانی و دگرگونی‌های مربوط به ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دنیا بوده است.

سؤال دوم: چه مدلی را می‌توان برای توسعه نظام آموزش و پرورش

ارائه داد؟

پس از مطالعه مبانی نظری و مرور ادبیات و مطالعات اسنادی و تطبیقی مدلی متشکل از بخشهای زیر تدوین شده است.

الف) فلسفه مدل

- ۱- دستیابی به کیفیت از طریق بازنگری، تغییر و تجدیدنظر در اهداف، ساختار، محتوی، روشها، مدیریت، منابع انسانی، شیوه ارزشیابی و گسترش تفکر علمی و پژوهشی در نظام آموزش و پرورش
- ۲- دستیابی به شاخص‌های توسعه آموزشی (افزایش کیفیت، برابری جنسیتی، افزایش سواد و توسعه مهارت‌های زندگی، آموزش همگانی، عدالت محوری و دسترسی برابر به فرصت‌های آموزش)
- ۳- دستیابی به هدف‌های توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی بر مبنای

سرمایه انسانی و رشد درون‌زا

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

۴- همگام و هماهنگ‌سازی نظام آموزش و پرورش ایران با برنامه‌های آموزش جهان مدرن

۵- تقویت بدنه برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در زمینه توسعه آموزش و پرورش اهداف مدل

کیفی:

- ۱- توجه به کیفیت مطلوب در آموزش دوره‌های ابتدائی، راهنمایی، متوسطه، عالی، تربیت معلم و آموزش فنی و حرفه‌ای و سیاستگذاری و راهکارهای تحقق آن
- ۲- آسیب‌زدایی از نظام آموزش و پرورش و فراهم سازی نظام آموزشی پویا و مولد مبتنی بر تولید اندیشه و پاسخگوی نیازهای متنوع جامعه
- ۳- تمرکززدایی در نظام آموزشی از طریق مدیریت مدرسه محوری و استقلال دانشگاهها در زمینه تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و تأمین نیروی انسانی
- ۴- نیازسنجی و نیازآفرینی به منظور طراحی برنامه‌ها بر اساس اولویت و آینده‌نگری
- ۵- رویکرد به روشهای نوین آموزش (روشهای فعال، فراشناختی، مبتنی بر کاوش علمی، جستجوگری، تفکر، تعقل و خلاقیت
- ۶- سیاست‌گذاری و سرمایه‌گذاری جهت گسترش فن‌آوری اطلاعاتی و ارتباطی
- ۷- گزینش مدیریت بر اساس شایستگی، تحقق و کارآمدی، توانمندی، کارآفرینی و صلاحیت علمی و تربیتی
- ۸- ایجاد جایگاه مناسب اجتماعی برای معلمان و اساتید به عنوان شخصیت‌های علمی و اجتماعی آینده‌سازان
- ۹- توجه به وضعیت معیشتی، انگیزه، شایستگی، پویایی، تخصص، کارآمدی، حس مشارکت‌جویی اساتید، معلمان و بهداشت روانی آنان

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

- ۱۰- تغییر نگرش‌ها و ایجاد تغییر و تحول در نظام ارزشیابی و انجام ارزشیابی فرآیند محور کیفی و تحول نگر و برگزاری دوره‌های مستمر و با کیفیت در زمینه ارزشیابی فرآیند محور
- ۱۱- کاربردی کردن آموزش، پژوهش و سرمایه‌ای دیدن بخش آموزش، پژوهش و فرهنگ
- ۱۲- سرمایه‌گذاری جهت ارتقای بهره‌وری و بازدهی دستگاه‌های علمی، پژوهشی و فرهنگی
- ۱۳- ایجاد استقلال، خلاقیت، فعالیت، مشارکت‌جویی، مسئولیت‌پذیری، انگیزه و سلامت روانی در دانشجویان و دانش‌آموزان
- ۱۴- تغییر نگرش‌ها عادات و باورها نسبت به انجام اصلاحات در آموزش و پرورش و اعمال اصلاحات مداوم در کلیه سطوح آموزش
- ۱۵- اعمال سیاست‌های مشارکتی در حوزه آموزش و پرورش
- ۱۶- ایجاد نهادها و ساختارهای علمی و فن‌آوری و ایجاد قطب‌های علمی و صنعتی در سطح ملی و بین‌المللی
- ۱۷- تمرکز بر ICT و کاربرد آن در طراحی دروس آموزش
- ۱۸- برگزاری دوره‌های مستمر و با کیفیت در زمینه ارزشیابی فرآیند محور
- ۱۹- استفاده از نتایج پژوهش در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اجرا و انجام تغییرات و تحولات در نظام آموزش و پرورش و اصلاح آن
- ۲۰- ایجاد استقلال، خلاقیت، فعالیت، مشارکت‌جویی، مسئولیت‌پذیری، انگیزه و سلامت روانی در دانشجویان و دانش‌آموزان
- ۲۱- طراحی و تدوین برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی با کیفیت برای مدرسان و معلمان جهت شناسایی تحولات فن‌آوری‌ها به منظور توسعه دانش و تحول نگرش آنان نسبت به فن‌آوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی

کمی:

۲۳- افزایش کارآیی درونی آموزش و پرورش (کاهش نرخ تکرار، تراکم در کلاس، نسبت دانش‌آموز به معلم و ترک تحصیل)

۲۴- افزایش شاخص برابری جنسیتی در کلیه سطوح آموزشی، تسهیل دسترسی به آموزش بیشتر برای دختران بویژه در مناطق روستایی.

۲۵- اختصاص منابع مادی، مالی، انسانی کافی جهت همگانی کردن آموزش ابتدائی و تدوین برنامه‌های اجرائی لازم برای رسیدن به پوشش کامل در هر منطقه

۲۶- بهبود شاخص توسعه انسانی

۲۷- افزایش نرخ ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی، ابتدائی و متوسطه و عالی و همراه شدن با پیشرفت‌های سریع اجتماعی و اقتصادی فرهنگی و اجتماعی:

۲۸- تغییر نهادها، باورها و ارزشهای متناسب با نیازهای توسعه در آموزش و پرورش

۲۹- ایجاد باور فرهنگی به برابری انسانها

۳۰- توجه جدی به آموزش و پرورش و بازنگری و اصلاح آن

۳۱- آینده‌نگری در تدوین برنامه‌های آموزش و پرورش

۳۲- نهادسازی و اعمال مدیریت و تصمیم‌گیری نهادی

۳۳- تولید فرهنگ و ارزشهای متناسب با نیاز توسعه

۳۴- تقویت زمینه‌های مشارکت اجتماعی، شهروندی موثر و توجه به اصول مردم‌سالاری از طریق تحول و رویکرد به آموزش

۳۵- حاکمیت نگرش علمی بر باورهای فرهنگی جامعه

۳۶- تدوین استراتژی‌های روشن و مشخص جهت حضور فعال زنان در عرصه‌های تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و مدیریت

سیاسی:

۳۷- تأکید بر شایسته سالاری و مردم‌سالاری در سیاست‌گذاری‌ها، انتخاب‌ها و

تصمیم‌گیریها

۳۸- پذیرش اندیشه‌های نو و بهره‌گیری از تجربیات علمی و تکنیکی کشورهای

صنعتی

۳۹- توجیه مسئولان از نظر تأثیر قطعی مسائل سیاسی کشور بر تحقق اهداف

آموزش و پرورش

۴۰- تمرکز بر ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش در نظام تصمیم‌گیری کلان برنامه

توسعه کشور از طریق بسترسازی لازم

۴۱- تمرکز بر ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش در نظام تصمیم‌گیری کلان برنامه

توسعه کشور از طریق بسترسازی لازم

۴۲- توجیه مسئولان از جهت قطعی مسائل سیاسی کشور بر تحقق اهداف آموزش

و پرورش

۴۳- توجه به صلاحیتها و شایستگیهای تخصصی و نگرشی در انتخاب مدیران

اقتصادی:

۴۴- افزایش مشارکت بخش خصوصی در تأمین منابع مالی آموزش و پرورش

۴۵- به حداقل رساندن آثار منفی ناشی از شرایط و ساختار اقتصادی بر

آموزش و پرورش

۴۶- تلاش در جهت افزایش منابع مالی آموزش و پرورش متناسب با میزان

مورد نیاز

۴۷- تأکید و تکیه بر بهره‌وری حاصل از سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی به

جای تکیه بر درآمدهای نفتی

۴۸- سرمایه‌گذاری در ارزشهای علمی، پژوهشی، تکنولوژی، آموزش و بهداشت

جهت دستیابی به رشد اقتصادی

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

- ۴۹- سرمایه‌گذاری در آموزش عمومی به عنوان رکن اصلی توسعه
- ۵۰- تجدید نظر در فرآیند برنامه‌ریزی مالی و طراحی و استقرار سیستم‌های اطلاعاتی مدیریت مالی
- ۵۱- طراحی و استقرار نظام برابرساز و هدفمند تخصیص و توزیع بودجه در جهت تخفیف نابرابریهای اقتصادی، فرهنگی و جنسیتی
- جهانی:**

- ۵۲- اتخاذ راهبردهای آموزشی جهت توسعه‌ی مهارتها و رشد قابلیت‌ها و توانمندی‌های فردی
- ۵۳- گسترش ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوریها
- ۵۴- مدیریت بر فرصتهای جهانی شدن همراه حفظ هویت ملی و بومی (توسط آموزش و پرورش)
- ۵۵- بازبینی نظام آموزش و پرورش و انطباق محتوای آموزشی در پاسخ به خواسته‌های ملی و جهانی
- ۵۶- گسترش پروژه آموزش برای همه و ایجاد فرصتهای آموزشی
- ۵۷- ایجاد زمینه برای آموزش مداوم، توسعه یادگیریهای ارتباطی و اطلاعاتی و خود راهبر شدن در یادگیری
- ۵۸- نیاز سنجی در آموزش با توجه به تحولات جهانی و دگرگونی‌های مربوط به ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دنیا
- ۵۹- توسعه دیدگاههای جهانی در برنامه آموزشی فراگیران (افزایش مهارتها و دانش، درک مشکلات جهانی و ...)
- ۶۰- توسعه همکاری‌های بین‌المللی به منظور بهره‌گیری از تجارب جهانی در تدوین برنامه‌های آموزش و پرورش

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری

- ۶۱- تحول در برنامه‌های درسی و آموزشها بطوری که محتوای آنها دارای جنبه‌های عملی و مهارت‌آموزی باشد
  - ۶۲- اطلاع نظامهای تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی در جهت استفاده بیشتر از نظرات کارشناسان
  - ۶۳- ایجاد هماهنگی، تفاهم و سازگاری میان تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران اصلی وزارت آموزش و پرورش
  - ۶۴- ایجاد ارتباط نظام‌مند بین تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران با مؤسسات پژوهشی و علمی جهت استفاده بهینه از ظرفیتهای علمی کشور
  - ۶۵- تعیین دیدگاه نظری و فلسفی توسعه آموزش و پرورش
  - ۶۶- توجه به ماهیت سیاسی آموزش و پرورش در امر برنامه‌ریزی
  - ۶۷- تقویت فرآیند نظارت بر محقق شدن برنامه‌ها
- مبانی نظری مدل توسعه آموزش و پرورش
- ۱- نظریه نوسازی: که توسعه را حرکت از مرحله سنتی به مدرن، گذر از یکسانی به تنوع و تمایزپذیری می‌داند. (آزادارمکی)
  - ۲- نظریه ساختن‌گرایی: تأکید این نظریه بر فرآیندهای تفکر و شناخت و تفکر انتقادی و راهبردهای شناختی در حل مسأله است. (سلسبیلی)
  - ۳- نظریه سیستمی: تأکید این نظریه بر بهبود سیستم و روشها، اثربخشی و کارآیی، بهبود ساختار و تشکیلات حسابرسی و پاسخگویی، گسترش تفکر تبادل اطلاعات، کیفیت و کارآمدی آموزش می‌باشد.
  - ۴- نظریه مدرسه محوری: اساس این نظریه بر ارتقاء کیفیت آموزشی تأکید بر پاسخگویی، گسترش بستر مشارکت‌جویی و مشارکت‌پذیری و توجه به نیازهای محلی در برنامه‌ریزی و اجرا استوار است.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

۵- نظریه انسان‌گرایی: تأکید این نظریه بر فرصت و انگیزش و باز بودن به روی انتخاب و نوآوری، ایجاد موقعیت‌های خلاق و توسعه‌دهنده می‌باشد.

۶- نظریه جهانی شدن آموزش و پرورش: مبنای این نظریه گسترش ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوری‌ها و ایجاد فرصتهایی بر تبادل افکار و دیدگاه‌ها و آماده‌سازی نسل جوان برای پذیرش مسئولیتها و نقش‌های آتی و پاسخگویی به نیازهای جوامع است که به عنوان روند اصلی حرکت نظام‌های جهانی آموزش و پرورش محسوب می‌شود.

۷- نظریه مبتنی بر ICT: اساس این نظریه کاربرد ICT در نظام آموزش و پرورش پسامدرن می‌باشد. (عطاران به نقل از رضایی)

مراحل اجرایی

۱- تشکیل کمیته‌ای متشکل از کارشناسان و متخصصان آموزش و پرورش و دستگاه‌های دولتی و دانشگاه‌ها و مراکز علمی و پژوهشی به منظور برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی

۲- انجام مطالعات امکان‌سنجی و تحلیل نتایج

۳- آمادگی مؤسسات کشور، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و رؤسای آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها و مدیران

۴- بسترسازی فرهنگی مناسب از طریق راه‌اندازی سمینارها و کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی جهت ایجاد دانش و تغییر نگرش و حاکمیت بینش اصلاحی در نظام آموزشی

۵- مشخص بودن و مشترک بودن مراحل تغییر در بین مسئولان، کارشناسان و مدیران

۶- عملیاتی کردن مدل (ایجاد مراکز هماهنگی، سیاست‌گذاری کلان در حوزه ستادی و برنامه‌ریزی استراتژیک همسو با توسعه ملی جهت ترسیم سیاست‌های راهبردی برای توسعه نظام آموزش و پرورش).

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

۷- تأسیس مرکز مطالعات راهبردی آموزش و پرورش به عنوان پشتمانه مطالعاتی و تحقیقاتی.

۸- اجرای آزمایشی (پیش‌بینی شاخص‌های توفیق مدل توسعه آموزش و پرورش) و حد نصاب‌های قابل قبول.

۹- تشکیل گروه تدوین و ارزیابی برنامه و تجدید نظر.

۱۰- ارائه بازخورد به کمیته کارشناسان و متخصصان و تدوین گزارش نهایی.

نظام بازخورد- ارزیابی:

۱- جمع‌آوری اطلاعات در خصوص نتایج حاصل از تغییرات انجام شده جهت توسعه نظام آموزش و پرورش.

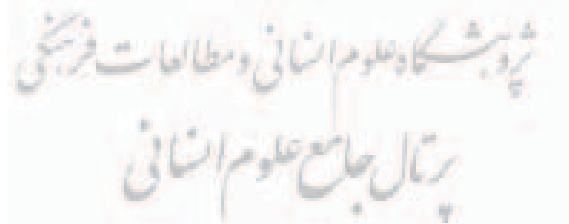
۲- ثبت اطلاعات در سیستم اطلاعات مدیریت (MIS).

۳- انتشار و ارسال نتایج به مناطق آموزشی و دانشگاه آزاد کشور.

۴- دریافت بازخورد از مناطق آموزشی و واحدهای دانشگاهی و اعمال اصلاحات پیشنهادی.

۵- ارزیابی مدل پیشنهادی حداقل هر سه سال یک بار جهت تجدید نظر و مهندسی مجدد مدل مورد نظر با توجه به تغییر و تحولات آموزشی در سطح

ملی و بین‌المللی

نتایج تحلیل آماری

جدول شماره [۱]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به شاخص اول
[فلسفه مدل توسعه آموزش و پرورش و مولفه‌های آن]

سطح معنی‌داری	آزمون F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	خلاصه مجموع مجذورات
۰/۱۸۶۸	۰/۱۴۱	۶/۷۲۷	۲	۱۳/۴۵۳
		۴۷/۶۳۹	۳۸۳	۱۸۲۴۵/۹۲۸
			۳۸۵	۱۸۲۵۹/۳۸۱

جدول شماره [۲]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به شاخص دوم
[اهداف مدل توسعه آموزش و پرورش] به تفکیک ۵ عامل مستخرج

جدول شماره [۲-۱]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به عامل اول و مولفه‌های آن

سطح معنی‌داری	آزمون F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	خلاصه مجموع مجذورات
۰/۰۵۳	۲/۹۵۶	۵۷۵۷۲/۲۰۲	۲	۱۱۵۱۴۴/۴۰۲
		۱۹۴۷۹/۵۸۵	۳۸۲	۷۴۴۱۲۰/۱/۳۷۳
			۳۸۴	۷۵۵۶۳۴۵/۷۷۷

جدول شماره [۲-۲]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به عامل دوم و مولفه‌های آن

سطح معنی‌داری	آزمون F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	خلاصه مجموع مجذورات
۰/۱۳۱	۲/۰۴۲	۶/۷۲۲	۲	۱۳/۴۴۳
		۳/۲۹۲	۳۸۲	۱۲۵۷/۳۷۲
			۳۸۴	۱۲۷۰/۸۱۶

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

جدول شماره [۳-۲]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به عامل سوم و مؤلفه‌های آن

	خلاصه مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آزمون F	سطح معنی‌داری
بین گروهی	۸۱۱/۹۱۲	۲	۴۰۵/۹۵۶		
درون گروهی	۶۶۱۳۱/۹۲۵	۳۸۳	۱۷۲/۶۶۳	۲/۳۵۱	۰/۰۹۷
کل	۶۶۹۴۳/۸۳۴	۳۸۵			

جدول شماره [۴-۲]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به عامل چهارم و مؤلفه‌های آن

	خلاصه مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آزمون F	سطح معنی‌داری
بین گروهی	۲۴/۵۲۳	۲	۱۲/۲۶۱		
درون گروهی	۴۳۶/۰۵۷	۳۸۳	۱/۱۳۹	۱۰/۷۷۰	۰/۰۰۰
کل	۴۶۰/۵۸۰	۳۸۵			

جدول شماره [۵-۲]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به عامل پنجم و مؤلفه‌های آن

	خلاصه مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آزمون F	سطح معنی‌داری
بین گروهی	۲۳۳۰/۸۷۱	۲	۱۱۶۵/۴۳۶		
درون گروهی	۸۹۴۶۶۵/۲۸۵	۳۸۰	۲۳۵۴/۳۸۲	۰/۴۹۵	۰/۶۱۰
کل	۸۹۶۹۹۶/۱۵۷	۳۸۲			

جدول شماره [۳]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به شاخص سوم

[مبانی نظری توسعه آموزش و پرورش و مؤلفه‌های آن]

	خلاصه مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آزمون F	سطح معنی‌داری
بین گروهی	۱۸۵۵۵۵/۲۵۸	۲	۹۲۷۷۷/۶۲۹		
درون گروهی	۱۴۶۴۸۵۵۷/۷۱۹	۳۸۲	۳۸۳۴۷/۰۱۰	۲/۴۱۹	۰/۰۵۰
کل	۱۴۸۳۴۱۱۲/۹۷۷	۳۸۴			

جدول شماره [۴]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به شاخص چهارم

[مراحل اجرایی مدل توسعه آموزش و پرورش و مؤلفه‌های آن]

سطح معنی‌داری	آزمون F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	خلاصه مجموع مجزورات
۰/۰۰۰	۸/۰۹۳	۲۰۵۱۸۰/۸۰۹	۲	۴۱۰۳۶۱/۶۱۸
		۲۵۳۵۲/۴۳۱	۳۸۲	۹۶۸۴۶۲۸/۶۲۶
			۳۸۴	۱۰۰۹۴۹۹۰/۲۴۴
				کل

جدول شماره [۵]- نتایج تحلیل آماری ANOVA مربوط به شاخص پنجم

[مراحل اجرایی مدل توسعه آموزش و پرورش و مؤلفه‌های آن]

سطح معنی‌داری	آزمون F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	خلاصه مجموع مجزورات
۰/۰۰۰	۸/۱۴۸	۳۵۸۰۹/۸۷۳	۲	۷۱۶۱۹/۷۴۵
		۴۳۹۵/۰۰۴	۳۸۴	۱۶۷۸۸۹۱/۵۹۰
			۳۸۲	۱۷۵۰۵۱۱/۳۳۵
				کل

بنابراین مدل پیشنهادی توسعه نظام آموزش و پرورش ارائه شده که دارای ۷ مؤلفه و هر مؤلفه با تعدادی شاخص می‌باشد که مسئولان و متخصصان امر آموزش و پرورش می‌توانند با توجه به این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها و بکارگیری آن، نظام آموزش و پرورش توسعه یافته را استقرار بخشند.

مؤلفه‌ها به ترتیب اهمیت عبارتند از:

- مؤلفه اول: شاخص سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی
- ۱- ایجاد هماهنگی، تفاهم و سازگاری میان تصمیم‌گیران، سیاستگذاران اصلی وزارت آموزش و پرورش و سایر مراکز علمی و پژوهشی
  - ۲- وحدت دیدگاه تصمیم‌سازان و سیاستگذاران نسبت به اصلاحات و تغییرات و رویکردهای نوین در آموزش و پرورش
  - ۳- ایجاد ارتباط نظامند بین تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران با مؤسسات پژوهشی و علمی جهت استفاده بهینه از ظرفیت‌های علمی کشور

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

۴- تعیین دیدگاه نظری و فلسفی توسعه آموزش و پرورش با محور قرار دادن سرمایه انسانی به ویژه آموزش و پرورش عمومی

۵- تقویت فرآیند نظارت بر محقق شدن برنامه‌ها

۶- توجه به ماهیت سیاسی آموزش و پرورش در امر برنامه‌ریزی و انطباق برنامه‌ها با واقعیت‌های محیطی

مؤلفه دوم: شاخص اقتصادی

۱- افزایش مشارکت بخش خصوصی در تأمین منابع مالی آموزش و پرورش

۲- افزایش منابع مالی آموزش و پرورش متناسب با میزان مورد نیاز

۳- تجدید نظر در فرآیند برنامه‌ریزی مالی و طراحی و استقرار سیستم‌های اطلاعاتی مدیریت مالی

۴- طراحی و استقرار نظام برابر ساز و هدفمند تخصیص و توزیع بودجه در جهت تخفیف نابرابری‌های اقتصادی، فرهنگی و جنسیتی

۵- تأکید و تکیه بر بهره‌وری حاصل از سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی بجای تکیه بر درآمد نفتی

۶- سرمایه‌گذاری در ارزشهای علمی، پژوهشی، تکنولوژی و آموزش و بهداشت جهت دستیابی به رشد اقتصادی

۷- سرمایه‌گذاری در آموزش عمومی به عنوان رکن اصلی توسعه
مؤلفه سوم: شاخص جهانی

۱- گسترش ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوریها

۲- گسترش پروژه آموزش برای همه و ایجاد فرصت‌های آموزشی

۳- ایجاد زمینه برای آموزش مداوم، توسعه یادگیریهای ارتباطی و اطلاعاتی و خود راهبر شدن در یادگیری

۴- مدیریت بر فرصت‌های جهانی شدن همراه با حفظ هویت ملی و بومی (توسط آموزش و پرورش)

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

- ۵- بازبینی نظام آموزش و پرورش و انطباق محتوای آموزشی در پاسخ به خواسته‌های ملی و جهانی
- ۶- تحول در برنامه‌های درسی و آموزشها بطوریکه محتوای آنها دارای جنبه‌های عملی و مهارت‌آموزی باشد.
- ۷- نیازسنجی در آموزش با توجه به تحولات جهانی و دگرگونی‌های مربوط به ساختار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی دنیا
- ۸- اتخاذ راهبردهای آموزشی جهت توسعه مهارتها و رشد قابلیتها و توانمندیهای فردی.

مؤلفه چهارم: شاخص کیفی

- ۱- تمرکززدایی در نظام آموزشی از طریق مدیریت مدرسه محوری و استقلال دانشگاه‌ها در زمینه تصمیم‌گیری برنامه‌ریزی و تأمین نیروی انسانی
- ۲- ایجاد نهادها و ساختارهای علمی و فن‌آوری و ایجاد قطب‌های علمی و صنعتی در سطح ملی و بین‌المللی
- ۳- سیاست‌گذاری و سرمایه‌گذاری جهت گسترش فن‌آوری اطلاعاتی و ارتباطی
- ۳- برگزاری دوره‌های مستمر و با کیفیت در زمینه ارزشیابی فرآیند محور
- ۴- استفاده از نتایج پژوهش در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اجرا و انجام تغییرات و تحولات در نظام آموزش و پرورش و اصلاح آن
- ۵- ایجاد استقلال، خلاقیت، فعالیت، مشارکت‌جویی، مسئولیت‌پذیری، انگیزه و سلامت روانی در دانشجویان و دانش‌آموزان

مؤلفه پنجم: فرهنگی و اجتماعی

- ۱- حاکمیت نگرش علمی بر باورهای فرهنگی جامعه
- ۲- نهادسازی و اعمال مدیریت و تصمیم‌گیری نهادی
- ۳- تولید فرهنگ و ارزشهای متناسب با نیاز توسعه

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

۴- تقویت زمینه‌های مشارکت اجتماعی-شهروندی موثر و توجه به اصول مردم سالاری از طریق تحول و رویکرد به آموزش

مؤلفه ششم: شاخص کمی

۱- افزایش کارایی درونی آموزش و پرورش (کاهش نرخ تکرار، تراکم در کلاس درس و ترک تحصیل)

۲- افزایش نرخ ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی و ابتدائی و متوسطه و عالی و همراه شدن با پیشرفتهای سریع اجتماعی و اقتصادی

مؤلفه‌های هفتم: شاخص سیاسی

۱- تمرکز بر ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش در نظام تصمیم‌گیری کلان برنامه توسعه کشور از طریق بسترسازیهایی لازم

۲- توجیه مسئولان از جهت تأثیر قطعی مسائل سیاسی کشور بر تحقق اهداف آموزش و پرورش

شمای مدل پیشنهادی توسعه نظام آموزش و پرورش

بحث

مدل توسعه نظام آموزش و پرورش در ۵ گروه (فلسفه، اهداف، مبانی نظری، مراحل اجرایی، نظام ارزیابی) ارائه شده است. از این پنج گروه بجز اهداف، بقیه مؤلفه‌ها تحت عنوان شاخص طبقه‌بندی شده‌اند و برای اهداف، از روش تحلیل عاملی استفاده شده است. در زمینه شاخص‌ها ابتدا بین گویه‌های هر شاخص، همبستگی را محاسبه کرده‌ایم و مشخص شد که میان عناصر شاخص فلسفه، مبانی نظری، مراحل اجرایی و نظام بازخورد-ارزیابی همبستگی بسیار بالای وجود دارد. بنابراین این عناصر قابلیت ترکیب دارند. از این رو آنها را با هم ادغام نموده و چهار شاخص ترکیبی (تحت عنوان شاخص فلسفه، شاخص مبانی نظری، شاخص مراحل اجرایی و شاخص نظام بازخورد-ارزیابی) ایجاد کرده‌ایم.

در مورد شاخص اول (فلسفه مدل توسعه آموزش و پرورش)، بر مبنای تحلیل آماری (ANOVA) بین گروه‌های آزمودنی اختلاف نظر وجود ندارد و سه گروه با میانگین $4/61$ فلسفه مدل با مناسب تشخیص داده‌اند. در مورد شاخص دوم (مبانی نظری مدل توسعه آموزش و پرورش) که از ۱۰ مؤلفه تشکیل شده است بین گروه‌های مورد مقایسه اختلاف معنی‌دار نیست. شاخص مبانی نظری با میانگین $4/36$ مناسب تشخیص داده شده است. در مورد شاخص سوم مراحل اجرایی (مدل توسعه آموزش و پرورش) که از ۱۲ مؤلفه تشکیل شده است بین نظرات گروه‌های مورد مقایسه تفاوت معنی‌دار است و مراحل اجرایی با میانگین $4/43$ مناسب تشخیص داده شد. در مورد شاخص چهارم نظام بازخورد-ارزیابی مدل توسعه آموزش و پرورش که از پنج مؤلفه تشکیل شده است بین نظرات گروه‌های مورد مقایسه تفاوت معنی‌دار است. نظام بازخورد-ارزیابی با میانگین $4/48$ مناسب تشخیص داده شد.

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

برای ۱۱۲ سؤال بخش اهداف تحلیل عاملی انجام شد و بر مبنای آزمون «بارتلت» و سطح معنی‌داریف بیانیه‌های مرتبط با این بخش از نظر تناسب مورد سنجش قرار گرفت. با وارد کردن ۱۱۲ بیانیه در معادله بر مبنای شاخص (initial eigenvalue) که میزانهای بزرگتر از ۱ مبنای عمل قرار می‌گیرند ۲۵ عامل استخراج شده است و از این ۲۵ عامل بر مبنای درصد توضیح واریانس پنج عامل اول که از همه عوامل دیگر مهمتر بوده مورد تحلیل واقع شده است.

عامل اول

- ۱- افزایش مشارکت بخش خصوصی در تأمین منابع مالی آموزش و پرورش
- ۲- تأکید و تکیه بر بهره‌وری حاصل از سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی به جای تکیه بر درآمدهای نفتی
- ۲- سرمایه‌گذاری در ارزشهای علمی، پژوهشی، تکنولوژی، آموزش و بهداشت جهت دستیابی به رشد اقتصادی
- ۳- سرمایه‌گذاری در آموزش عمومی به عنوان رکن اصلی توسعه
- ۵- گسترش ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوریها
- ۶- ایجاد زمینه برای آموزش مداوم، توسعه یادگیریهای ارتباطی و اطلاعاتی و خود راهبر شدن در یادگیری
- ۷- مدیریت بر فرصتهای جهانی شدن همراه حفظ هویت ملی و بومی (توسه آموزش و پرورش)
- ۸- بازبینی نظام آموزش و پرورش و انطباق محتوای آموزشی در پاسخ به خواسته‌های ملی و جهانی
- ۹- تحول در برنامه‌های درسی و آموزشها بطوری که محتوای آنها دارای جنبه‌های عملی و مهارت‌آموزی باشد.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

- ۱۰- نیازسنجی در آموزش با توجه به تحولات جهانی و دگرگونی‌های مربوط به ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دنیا
- ۱۱- ایجاد ارتباط نظام‌مند بین تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران با مؤسسات پژوهشی و علمی جهت استفاده بهینه از ظرفیتهای علمی کشور
- ۱۲- تعیین دیدگاه نظری و فلسفی توسعه آموزش و پرورش در مورد عامل اول بین دیدگاهها تفاوت معنی‌دار نیست. عامل اول از همه عاملها قویتر بوده و از کل واریانس توضیح داده شده ۲۴/۶۶۶ درصد مربوط به عامل اول بوده است.

عامل دوم

- ۱- ایجاد نهادها و ساختارهای علمی و فن‌آوری و ایجاد قطب‌های علمی و صنعتی در سطح ملی و بین‌المللی
- ۲- برگزاری دوره‌های مستمر و با کیفیت در زمینه ارزشیابی فرآیند محور
- ۳- نهادسازی و اعمال مدیریت و تصمیم‌گیری نهادی
- ۴- تولید فرهنگ و ارزشهای متناسب با نیاز توسعه
- در عامل دوم بین نظرات پاسخ‌دهندگان تفاوت معنی‌دار وجود ندارد.

عامل سوم

- ۱- سیاست‌گذاری و سرمایه‌گذاری جهت گسترش فن‌آوری اطلاعاتی و ارتباطی
- ۲- افزایش کارایی درونی آموزش و پرورش (کاهش نرخ تکرار، تراکم در کلاس، نسبت دانش آموز به معلم و ترک تحصیل)
- ۳- تقویت زمینه‌های مشارکت اجتماعی، شهروندی مؤثر و توجه به اصول مردم‌سالاری از طریق تحول رویکرد به آموزش
- در عامل سوم بین نظرات آزمودنی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

عامل چهارم

- ۱- تغییر نگرشها، عادات و باورها نسبت به انجام اصلاحات در آموزش و پرورش و اعمال اصلاحات مداوم در کلیه سطوح آموزشی
  - ۲- تدوین استراتژی‌های روشن و مشخص جهت حضور فعال زنان در عرصه‌های تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و مدیریت
- در عامل چهارم بین نظرات آزمودنی‌ها تفاوت معنی‌دار است. بیشترین دیدگاه موافق مربوط به رؤسای دانشگاهها می‌باشد.

عامل پنجم

- ۱- تعبیه نهادها و ساختارهایی باری تضمین کیفیت در آموزش و پرورش
  - ۲- اعمال سیاستهای مشارکتی در حوزه آموزش و پرورش
  - ۳- تمرکززدایی در نظام آموزشی از طریق مدیریت مدرسه محوری و استقلال دانشگاهها در زمینه تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و تأمین نیروی انسانی
  - ۴- توجه به انگیزه، شایستگی، پویایی، تخصص و کارآمدی و حس مشارکت جویی در اساتید، معلمان
  - ۵- توسعه همکاریهای بین‌المللی به منظور بهره‌گیری از تجارب جهانی در تدوین برنامه‌های آموزش و پرورش در عامل پنجم تفاوت بین نظرات گروهها معنی‌دار نیست.
- اهمیت عاملهای هر طبقه هم از نظر پاسخ‌دهندگان به تفکیک بررسی شده که به ترتیب اولیت عبارتند از: برنامه‌ریزی سیاستگذاری با بار عاملی (۹/۶)، جهانی با بار عاملی (۸/۶)، اقتصادی با بار عاملی (۸/۴)، کیفی با بار عاملی (۶)، فرهنگی و اجتماعی با بار عاملی (۴/۱)، کمی با بار عاملی (۳/۰۴) و سیاسی با بار عاملی (۲/۴).

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

پرسش سوم: میزان اعتبار مدل پیشنهادی از نظر رؤسای آموزش و پرورش، رؤسای دانشگاه‌های آزاد و معاونین آنان چگونه است؟
برای تعیین درجه اعتبار مدل پیشنهادی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ضریب پایایی و میانگین نمرات به شرح زیر محاسبه شده است:

جدول شماره ۷: ضریب پایایی و میانگین نمرات مدل پیشنهادی

ردیف	اجزای مدل	ضریب پایایی	میانگین
۱	فلسفه	۰/۸۲	۴/۸۱
۲	اهداف	۰/۷۹	۴/۳۱
۳	مبانی نظری	۰/۸۴	۴/۹۸
۴	مراحل اجرایی	۰/۸۱	۴/۶۶
۵	نظام بازخورد و ارزیابی	۰/۸۳	۴/۱۸
	جمع	۰/۸۲	۴/۵۹

مدل پیشنهادی با میانگین ۴/۵۹ از ۵ و توافق بالا ۰/۸۲ مورد تأیید قرار گرفت.

نتیجه‌گیری

- ۱- شاخص‌های مربوط به فلسفه، اهداف و مبانی نظری و مراحل اجرایی و نظام بازخورد ارزیابی همین‌طور هر هفت مولفه اهداف مدل پیشنهادی توسعه نظام آموزش و پرورش مورد تأیید قرار گرفت.
- ۲- با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ مدل پیشنهادی با ضریب پایایی ۰/۸۲ و میانگین کل ۴/۵۹ از نمره ۵ با توافق بالا مورد تأیید قرار گرفت.
- ۳- شاخص برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری با بار عاملی ۹/۶، شاخص جهانی با بار عاملی ۸/۶، شاخص اقتصادی با بار عاملی ۸/۴، شاخص کیفی با بار عاملی ۶، شاخص فرهنگی و اجتماعی با بار عاملی ۴/۱ و شاخص کمی با بار عاملی ۳/۰۴

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

و شاخص سیاسی با بار عاملی ۲/۴ به ترتیب بر اساس یافته‌های پژوهش دارای اهمیت هستند.

۴- تعیین دیدگاه نظری و فلسفی توسعه آموزش و پرورش و گسترش ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوری‌ها، سرمایه‌گذاری در ارزشهای علمی، پژوهشی و تکنولوژی، آموزش و بهداشت، تمرکز زدایی از نظام آموزش و پرورش و تولید فرهنگ و ارزشهای متناسب با نیاز توسعه از جنبه‌هایی است که در مدل پیشنهادی توسعه نظام آموزش و پرورش مورد توجه قرار گرفته است.

پیشنهادات

پیشنهادها بر اساس یافته‌های حاصل از نظرسنجی عبارتند از:

- ۱- تعیین دیدگاه نظری و فلسفی جهت برنامه‌ریزی توسعه آموزش و پرورش که بسیار ضروری است.
- ۲- توجه به پدیده جهانی شدن و گسترش ارتباطات جهانی و پذیرا بودن نوآوریها در عرصه آموزش و پرورش
- ۳- تحول در برنامه‌های آموزشی و درسی و تأکید بر جنبه‌های عملی و مهارت آموزی آنها و اتخاذ راهبردهای آموزشی مناسب جهت توسعه مهارتها و رشد قابلیت‌های دانش‌آموزان
- ۴- سرمایه‌گذاری مطلوب و بهینه در آموزش عمومی کشور و افزایش سرمایه‌گذاری در ارزشهای علمی و پژوهشی و تکنولوژیکی که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر و لازمه دستیابی به توسعه می‌باشد.
- ۵- توجه به افزایش کارآیی درونی آموزش و پرورش و اتخاذ سیاستهایی جهت کاهش نرخ تکرار، ترک تحصیل و نسبت دانش‌آموز به معلم.
- ۶- تمرکززدایی از نظام آموزش و پرورش و واگذاری اختیارات در زمینه تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی به مدارس و دانشگاه‌ها.

۷- سیاست‌گذاری در جهت افزایش نرخ ثبت‌نام در مقاطع مختلف تحصیلی

پیشنادهایی جهت بهبود شاخص‌های توسعه آموزشی (حاصل از مقایسه)

- ۱- کاهش حجم کتب درسی و توجه بیشتر به مأنوس کردن دانش آموزان با محیط جدید آموزشی جهت افزایش کارآیی درونی آموزش و پرورش.
- ۲- تأمین هزینه‌ها امکانات و تجهیزات کافی برای مدارس و تأمین حقوق، منزلت و معیشت معلمان.
- ۳- توسعه مراکز آموزش متوسطه و عالی برای برآورده کردن نیازهای بخش فنی و حرفه‌ای.
- ۴- سرمایه‌گذاری در آموزش فنی و حرفه‌ای و فراهم آوردن تجهیزات کافی برای این دوره‌ها و تجدید نظر در دروس این دوره‌ها.
- ۵- فراهم ساختن امکانات و نیروی انسانی لازم جهت گسترش مراکز پیش دبستانی و تحت پوشش قرار دادن تمام کودکان واجد شرایط.
- ۶- توجه به اهمیت آموزش ابتدائی به عنوان رکن اصلی توسعه، اختصاص سهم سرانه واقعی از درآمد ناخالص ملی به آموزش همگان و رایگان و افزایش ظرفیت و توسعه مراکز آموزشی.
- ۷- افزایش نرخ ثبت‌نام در آموزش پیش‌دبستانی بعنوان یکی از شاخص‌های توسعه آموزشی.
- ۸- توجه جدی سیاستگذاران به سوادآموزی بزرگسالان بعنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه آموزشی.
- ۹- تغییر در نگرش اجتماعی و فرهنگی خانواده‌ها در راه دستیابی دختران به رشته‌های فنی و مهندسی و افزایش میزان ثبت‌نام آنان در رشته‌های تحصیلی مذکور از طریق فرهنگ‌سازی.

ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...

۱۰- برنامه‌ریزی مدون و همه جانبه برای رسیدن به سطوح بالای شاخص‌های توسعه آموزش و پرورش و سرمایه‌گذاری در جهت توسعه نیروی انسانی بعنوان مهمترین عامل پیشرفت.

۱۱- سیاست‌گذاری جهت ارتقاء جایگاه زنان و افزایش مشارکت آنان در سطوح بالای مدیریت و استفاده از توانایی‌های بالقوه آنان در امر مدیریت.

توصیه‌های کاربردی

۱- اکثر شاخصهای منتخب نیازمند ایجاد بستری مناسب است لذا بر این اساس توصیه می‌شود که از طریق فرهنگ‌سازی تغییرات لازم در دانش و نگرش سیاستگذاران و برنامه‌ریزان ایجاد شده بستری مناسب فراهم گردد.

۲- توصیه می‌شود مرکز مطالعات راهبردی آموزش و پرورش به عنوان پشتوانه مطالعاتی و تحقیقاتی تأسیس شود.

۳- توصیه می‌شود جلسات مشترک مسئولان و کارشناسان و متخصصان آموزش و پرورش جهت آگاهی، همکاری و مشارکت گروهی در اجرای مدل توسعه آموزش و پرورش تشکیل گردد.

۴- توصیه می‌شود از کارشناسان مجرب جهت ارزیابی مدل توسعه و انجام اصلاحات لازم در آن استفاده شود.

۵- ایجاد فضایی حمایتی از طرف مسئولان، سیاستگذاران، دست‌اندرکاران جهت به اجرا در آوردن مدل توسعه آموزش و پرورش توصیه می‌شود.

کتابنامه

- آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۸۰). اندیشه‌نوسازی در ایران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- امانی، ابراهیم، (۱۳۸۳). آموزش و پرورش و توسعه (چالشها)، مجموعه مقالات ستاد توسعه کمی و کیفی آموزش و پرورش استان خراسان شمالی، اسفندماه ۸۳.
- حقیقت‌دوست، زهرا، (۱۳۸۱). کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش، تکنولوژی آموزشی، شماره ۱، مهرماه ۸۱.
- حیدری، غلامحسین و دیگران، (۱۳۸۰). نگرشی نوین بر نظریات سازمان و مدیریت در جهان امروز، انتشارات فراشناختی، تهران، چاپ اول، جلد اول.
- رضایی، منیره، (۱۳۸۱)، چکیده مقاله‌های همایش ملی و مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، چاپ اول.
- رضایی، منیره، (۱۳۸۱). مجموعه مقالات همایش ملی و مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش- اقتصاد برنامه‌ریزی توسعه آموزش و پرورش و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، چاپ اول، جلد سوم.
- سلسبیلی و دیگران، (۱۳۸۲). پیش‌نویس دوم سند و منشور اصلاحات در آموزش و پرورش ایران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، چاپ اول.
- شایگان، محمد، (۱۳۸۴). آموزش و پرورش و توسعه پایدار، نشریه بازتاب، تیر ۸۴.
- عبدالهی، حسین، (۱۳۷۹). بررسی و تحلیل تحولات، هدفها و سیاستها و مسائل و مشکلات برنامه‌های توسعه آموزش و پرورش، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره مسلسل ۶۴، پژوهشکده تعلیم و تربیت، سال شانزدهم، شماره ۴، زمستان ۷۹.
- غفرانی، حسین و دیگران، (۱۳۸۲)، گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۰۳.
- فراستخواه، مقصود، (۱۳۷۸)، آموزش، پژوهش و توسعه سرمایه انسانی در توسعه پایدار-بررسی شش شرط ساختاری برای توسعه نظام آموزشی و پژوهشی در کشور، همشهری، فروردین ۷۸.
- فیوضات، یحیی، (۱۳۷۶)، مبانی برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، نشر ویرایش، تهران، چاپ ششم.

- ریشه‌های توسعه نیافتگی در نظام آموزش و پرورش ...
- قانع بصیری، محسن، (۱۳۸۱). حلقه گمشده توسعه در ایران، مجله مدیریت، شماره ۷۰-۶۹.
- قورچیان، نادرقلی، (۱۳۷۹). روندها و مسایل تجدید نظر در برنامه درسی، انتشارات دفتر همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت آموزش و پرورش، تهران، چاپ اول.
- کلیات طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، (۱۳۸۳). وزارت آموزش و پرورش، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور
- گرانبایه، بهروز، (۱۳۸۰). اصلاحات ساختار در آموزش و پرورش نشریه ایران.
- نفیسی، میرعبدالحسین و حسین، عبداللهی، (۱۳۷۹)، بازنگری تجربه برنامه‌ریزی توسعه آموزش و پرورش در ایران، فنون و شیوه‌های برنامه‌ریزی، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره مسلسل ۶۴، پژوهشکده تعلیم و تربیت، شماره ۴، زمستان ۷۹.
- نظری، مرتضی، (۱۳۸۱)، آسیب‌شناسی آموزش و پرورش در ایران، نشریه مردم سالاری، اسفند ۸۱.
- هوشمند، احسان، (۱۳۸۲)، ریشه‌های توسعه نیافتگی در آموزش و پرورش ایران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، چاپ اول.
- cummings. William K. (1998). Oda and Japanese university . forum of international development. No , (January). P 115-136.
- EFA Global monitoring report. (2005). Progress toward the EFA goals. P 131-291.
- human development report (2005). International cooperation at a crossroads ai/trade and security in an unequal world UNDP, <http://hdr.undp.org.p220>.
- ingersoll .R.M. (1999). Invited commentary:understanding the problem of teacher quality in american. Schools education statistic qaterly [online]. Available: <http://nces.ed.gov/pubs99/quarterlyaper/2-feature/2-esp11-c.htm>.
- lcentury, c.and Hanna. D. (2001). Change challenge and choices, form leadership, for 21 century learning. P 48.
- unesco, EFA global monitoring report (2003). Gender and education for all the leap to equality. Paris. Unesco. <http://portal.unesco.org/education/en/ev.htm>.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

- unesco institute for statistics data base world bank (2003). Statistical annex hipc classification available : [www/world bank.org/hipc](http://www.worldbank.org/hipc).
- welikart. D.p. Olmsted, p, montie. J, (eds).(2003). IEA preprimary project, phasez: aworld of experience. Observations in 15 countries Ypsilanti, mI. high/scope.
- word bank (2003). Word development indicators Washington. DC. Word bank. [www.world band.org/education/pdf](http://www.worldband.org/education/pdf).

